

Dr. Algimantas ČEPAS

Teisės instituto
Baudžiamosios justicijos tyrimų skyriaus
vyresnysis mokslo darbuotojas
Gedimino pr. 39/Ankštoji g. 1,
LT-01109 Vilnius
Tel. (8 5) 210 16 68
El. p. algimantas@teise.org

ISSN 1392-1592. TEISĖS PROBLEAMOS. 2009. Nr. 4 (66)

Dr. Gintautas SAKALAUSKAS

Teisės instituto
Kriminologinių tyrimų skyriaus
vyresnysis mokslo darbuotojas
Tel. (8 5) 210 16 65
El. p. gintautas@teise.org

AR PRASMINGA AREŠTO BAUSMĖ?

Straipsnyje analizuojama Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse numatyta arešto bausmė: jos turinys, baudžiamasis politinis kontekstas, taikymo praktika ir reikalingumas. Tarptautinės rekomendacijos ne tik siūlo kiek įmanoma rečiau taikyti su asmens laisvės atėmimu susijusias bausmes, bet ir atkreipia dėmesį į galimus neigiamus trumpalaikio įkalinimo padarinius. Nepaisant to, daugelyje šalių trumpalaikis įkalinimas (areštas) taikomas palyginti dažnai, nors stinga tyrimų, galinčių patvirtinti ar paneigti trumpalaikio įkalinimo žalą nuteistojo asmens resocializacijai. Lietuvoje tokie tyrimai nėra atliekami, tačiau sisteminė ir baudžiamoji politinė arešto bausmės analizė leidžia daryti prielaidą, kad arešto bausmė gali mažinti laisvės atėmimo bausmės taikymą tais atvejais, kai apskritai šalyje asmenys įkalinami dažnai. Atkreipiamas dėmesys į tai, kad pasirinkimas tarp alternatyvių bausmių bei priemonių ir arešto (trumpalaikio įkalinimo) neabejotinai turėtų nusverti pirmųjų naudai, tačiau areštas, atsižvelgus į kaltininko asmenybę, galėtų būti (dažniau) taikomas vietoj laisvės atėmimo, labiau išnaudojant ir arešto atlikimo poilsio dienomis galimybes.¹

ĮVADAS

2003 m. gegužės 1 d. įsigaliojusiame naujajame Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse buvo įtvirtinta santykinai plati bausmių sistema, numatytos trys naujos savarankiškos bausmės: viešieji darbai, laisvės apribojimas ir areš-

¹ Straipsnis parengtas Teisingumo ministerijos prašymu Teisės institute per trumpą laiką atlikus arešto ir trumpalaikio įkalinimo taikymo praktikos Lietuvoje bei užsienio šalyse analizę. Pažymėtina, jog arešto bausmės efektyvumo analizei reikėtų kur kas platesnio, gilesnio ir daugiau laiko trunkančio empirinio tyrimo. Šiuo apžvalginiu straipsniu tikimės atverti minties ir idėjų erdvę tokiems tyrimams.

tas. Nors rengiant naująjį Baudžiamąjį kodeksą, bausmių sistema buvo svarbus mokslinių ir politinių diskusijų objektas,² po šio įstatymo įsigaliojimo praėjus daugiau nei šešeriems metams pasigendama mokslinės šių bausmių turinio ir ypač taikymo analizės, kuri leistų patvirtinti naujosios bausmių sistemos efektyvumą arba priešingai – leistų suabejoti kai kurių bausmių reikalingumu. Viena tokių – arešto bausmė, susilaukianti įvairiausių vertinimų: išreiškiama nuomonė, jog arešto bausmė prieštarauja tarptautinėms rekomendacijoms ir yra neefektyvi,³ jos vykdymas brangiai kainuoja arba priešingai – ji vertinama palankiai.⁴ Tarptautiniu mastu taip pat nėra visuotino sutarimo dėl arešto bausmės (trumpalaikio įkalinimo) efektyvumo. Vis dėlto vyrauja nuomonė, kad įsivaizduojamas trumpalaikis „šoko terapijos“ efektas, turintis atgrasinti nuteistąjį nuo pakartotinio nusikalstamo elgesio, dažniausiai virsta asmens desocializacijos ir stigmatizacijos priemone, traukiančia socialinius ryšius, darbinę veiklą, mokymosi procesą. Ji gali būti efektyvi tik daliai nuteistųjų, todėl šios bausmės taikymas turėtų būti individualizuotas, suvokiant neigiamų socialinių padarinių grėsmę. Taigi arešto (trumpalaikio įkalinimo) vertinimas neatsiejamas nuo visos bausmių ir kitų priemonių, skiriamų padarius nusikalstamą veiklą, sistemos, taip pat jų taikymo praktikos.

BAUDŽIAMASIS POLITINIS KONTEKSTAS

Baudžiamosios politikos Lietuvoje orientavimas ne į asmens įkalinimą, o į kitas alternatyvias su laisvės atėmimu nesusijusias bausmes ir toliau yra viena strateginių kryptių. Lietuvoje kalinių skaičius 100 000 gyventojų 2009 m. pradžioje buvo vienas didžiausių (239)⁵ Europos Sąjungos šalyse (daugiau jų

² Plačiau žr. *Piesliakas V.* Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas ir naujos baudžiamosios politikos teisiniai pagrindai // *Jurisprudencija*, 2003, t. 45 (37), p. 8–16; *Švedas G.* Baudžiamosios politikos tendencijos Lietuvos Respublikoje 1995–2004 metais // *Teisė*, 2005, Nr. 56, p. 58–86; *Švedas G.* Baudžiamoji politika ir ją formuojantys veiksniai // *Teisė*, 2006, Nr. 59, p. 128–139; *Dapšys A., Misiūnas J., Čaplinskas A.* Bausmės individualizavimo teisinės problemos. Teisės instituto mokslo tyrimai, 5 tomas. Vilnius: Teisės institutas, 2008.

³ *Dermontas J.* Nuteistųjų alternatyvia laisvės atėmimo bausme rehabilitacija // *Acta Paedagogica Vilnensia*, 2005, Nr. 15, p. 225.

⁴ *Dapšys A., Misiūnas J., Čaplinskas A.* Bausmės individualizavimo teisinės problemos. Teisės instituto mokslo tyrimai, 5 tomas. Vilnius: Teisės institutas, 2008, p. 48.

⁵ Kalėjimų departamentu prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Bausmių registro skiriamas Asmenų, laikomų Kalėjimų departamentui pavaldžioje įstaigoje, suvestinės apskaitos duomenimis 2009 m. sausio 1 d. Lietuvoje buvo 8 000 įkalinusių asmenų, o Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis tuo metu Lietuvoje buvo 3 350 079 gyventojai.

buvo tik Latvijoje (319) ir Estijoje (273), o Vakarų ir Vidurio Europos vidurkis yra maždaug 100),⁶ nors po naujojo BK⁷ įsigaliojimo kalinių skaičius Lietuvoje sumažėjo ir stabilizavosi, iš dalies pasikeitė laisvės atėmimo bausmės taikymo praktika. Pažymėtina, jog įvairūs tyrimai rodo, kad šalyje užregistruotas nusikalstamų veikų skaičius ar jų sunkumas nėra pagrindinis didelį kalinių skaičių lemiantis veiksnys, nors ir vienas iš jų. Kalinių skaičius labiau priklauso nuo baudžiamosios politikos tendencijų, bausmių skyrimo (sudėjimo) taisyklių, laisvės atėmimo bausmės trukmės, įtvirtintų alternatyvų laisvės atėmimo bausmei, visuomenėje vyraujančios nusikalstamų veikų baimės ir (subjektyviai) suvokiamo saugumo, viešosios nuomonės, požiūrio į kriminalinę bausmę ir jos poveikį, žiniasklaidos vaidmens ir įtakos, bausmių efektyvumo, galiausiai – nuo ekonominių sąlygų, kurių blogėjimas lemia dažnesnį laisvės atėmimo bausmės taikymą, taigi ir įkalintų asmenų skaičiaus didėjimą.⁸ Užsienio šalių kriminologai pažymi, kad Sovietų Sąjungoje taikyta itin griežta baudžiamoji politika iki šiol trukdo postsovietinėms Rytų Europos šalims ją harmonizuoti ir subalansuoti pirmiausia dėl lėtai besikeičiančio visuomenės ir politikų požiūrio, socialinio nestabilumo, didėjančio nesaugumo jausmo ir užregistruotų nusikaltimų skaičiaus.⁹ Todėl pripažįstant su laisvės atėmimu nesusijusių bausmių taikymo plėtros svarbą, kyla klausimas, kokį vaidmenį baudžiamosios politikos kontekste vaidina ir turėtų vaidinti arešto

⁶ Pagal kalinių skaičių 100 000 gyventojų Lietuva patenka į pirmąjį didžiausią kalinių skaičių turinčių visų Europos valstybių dešimtuką (po Rusijos – 620 (2009 10 01), Gruzijos – 423 (2008 12 31), Baltarusijos – 385 (2009 06 01), Latvijos – 319 (2009 07 01), Ukrainos – 314 (2009 04 01) ir Estijos – 273 (2009 01 01)). Po Lietuvos seka, Azerbaidžanas – 229 (2006 12 31), Moldova – 227 (2007 09 01), Lenkija – 224 (2007 06 30), Čekija – 209 (2009 10 21), Ispanija – 164 (2009 10 30), Turkija – 159 (2009 09 30), Anglija ir Velsas – 154 (2009 10 30), Škotija – 153 (2009 10 30), Vengrija – 152 (2009 06 30), Slovakija – 151 (2008 12 31), Serbija – 143 (2009 03 01), Rumunija – 125 (2009 10 27), Bulgarija – 124 (2009 01 01). Kitose šalyse šis skaičius buvo mažesnis nei 120. Absoliutus lyderis pasaulyje yra JAV – 760 (2008 06 30).

Plačiau žr. World Prison Brief, <<http://www.kcl.ac.uk/depsta/law/research/icps/worldbrief/>>.

⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Priimtas 2000 m. rugsėjo 26 d., įsigaliojo 2003 m. gegužės 1 d. (Nr. VIII–1968, Žin., 2000, Nr. 89–2741). Su vėlesniais pakeitimais ir papildymais.

⁸ Plačiau žr. *Sakalauskas G.* Įkalinimas Lietuvoje: praktika ir prasmė // Sociologija. Mintis ir veiksmai, 2007, Nr. 2 (20), p. 122 ir toliau.

⁹ *Christie N.* Kriminalität ist eine unerschöpfliche Ressource // Neue Kriminalpolitik, 1998, Nr. 2, p. 6–8; *Ashworth A.* Strafzumessung in Europa // Neue Kriminalpolitik, 2000, Nr. 4, p. 21–25; *Dünkel F., Snacken S.* Strafvollzug in Europa // Neue Kriminalpolitik, 2000, Nr. 4, p. 31–37.

bausmė (trumpalaikis įkalinimas)? Viena vertus, tarptautinės rekomendacijos siūlo vengti taikyti trumpalaikį įkalinimą, pataria rinktis su laisvės atėmimu nesusijusias bausmes – pabrėžiami neigiami trumpalaikio įkalinimo padariniai.¹⁰ Kita vertus, gaji nuomonė, kad trumpalaikis įkalinimas gali atlikti „šoko terapijos“ vaidmenį, kaltininkui „parodyti“ kalinimo nepatogumus ir taip skatinti jų vengti ateityje.

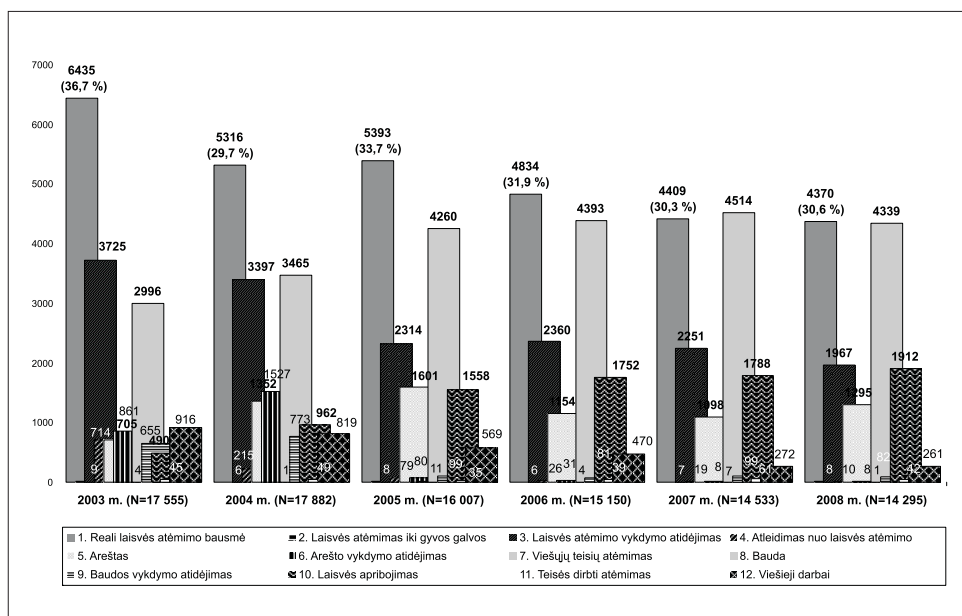
Bausmių taikymo praktika 2003–2008 m. Lietuvoje pavaizduota 1 pav.¹¹ Jame matyti, kad ir taikant naująjį Baudžiamąjį kodeksą *laisvės atėmimo bausmė* sudaro apie 30–35 proc., o naujos bausmės netapo tikromis laisvės atėmimo bausmės alternatyvomis, nes jų dalis procentiškai atitinka anksčiau taikytą laisvės atėmimo bausmės *vykdymo atidėjimą*, kuris pastaraisiais metais tesudaro apie 14–20 proc. *Baudos* dalis 2005–2008 m. padidėjo iki 30 proc., *areštas* ir *laisvės apribojimas* sudaro maždaug po 10–13 proc. paskirtų bausmių struktū-

¹⁰ Resolution (73) 17 on the short-term treatment of adult offenders. Adopted by the Committee of Ministers on 13 April 1973 at the 220th meeting of the Ministers Deputies; Recommendation 1257 (1995) of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe On the conditions of detention in Council of Europe member states; Recommendation No. R (99) 22 of the Committee of Ministers to member states Concerning prison overcrowding and prison population inflation, adopted by the Committee of Ministers on 30 September 1999 at the 681st meeting of the Ministers Deputies; Recommendation Rec (2003) 22 of the Committee of Ministers to member states On conditional release (parole), adopted by the Committee of Ministers on 24 September 2003 at the 853rd meeting of the Ministers Deputies (nuorodas į šaltinius žr. naudotos literatūros sąrašę; lietuvių kalba žr. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Mokymo centro internetinį puslapį <http://www.kdmc.lt/teises_aktai.htm>). Arešto bausmės tikslingumo klausimą 2009 m. viduryje svarstė Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija.

¹¹ Paveikslai parengti pagal Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenis (1991–2008 m.) ir Nacionalinės teismų administracijos ataskaitas: „Baudžiamųjų bylų nagrinėjimo ataskaita. Bausmių rūšys ir amnestijos taikymas (I instancijos teismuose)“ 1998–2008 m. Palyginama, jog, Nacionalinės teismų administracijos teigimu, 2003 metų ataskaitoje galėjo būti kai kurių netikslumų, nes 2003 m. gegužės 1 d. priimtas naujasis BK lėmė ir statistinių ataskaitų pertvarkymą. Paveiksluose paprastumo dėlei subendrinti kai kurie skaičiai – atskirai neišskirti atvejai, kai paskyrus viešųjų darbų, baudos, laisvės apribojimo ir arešto bausmes nuteistasis buvo atleistas nuo bausmės (šie skaičiai įtraukti į bendrą paskirtų bausmių skaičių). Pagal pateikiamą ataskaitą tokių atvejų 2003 m. buvo 58, 2004 m. – 76, 2005 m. – 12, 2006 m. – 11, 2007 m. – 7, 2008 m. – 5. Iki 2003 m. gegužės 1 d. taikyta pataisos darbų bausmė skaičiuota kartu su viešųjų darbų bausme. Ataskaitoje taip pat nurodoma, kad kai kurių bausmių vykdymas buvo atidėtas, nors Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse tokia galimybė nebuvo numatyta. Ir šie skaičiai nėra dideli, jie įtraukti į bendrą paskirtų bausmių skaičių.

roje. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, jog mažėja absoliutus nuteistų asmenų skaičius, nors nusikalstamų veikų padarymu kaltinamų (įtariamų) asmenų skaičius pastaruosius 10 metų beveik nesikeičia ir siekia maždaug 25 000. Tai rodo, kad baudžiamosios justicijos sistema plačiau ir dažniau naudojasi baudžiamajame procese numatytomis, nors Europos kontekste ne itin plačiomis, galimybėmis išspręsti bylą be formalaus kaltininko nubaudimo kriminaline bausme (pvz., kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius ir pan.).

1 pav. Nuteistiems asmenims paskirtų bausmių struktūra Lietuvoje 2003–2008 m.¹²

Vis dėlto viena pagrindinių didelių kalinių skaičių Lietuvoje lemiančių priežasčių yra ne tiek dažnas laisvės atėmimo bausmės taikymas, kiek jos vidutinė trukmė. Kai kuriose Vakarų Europos valstybėse, turinčiose daugiau kaip tris kartus mažiau kalinių 100 000 gyventojų (pvz., Danijoje, Norvegijoje, Olandijoje), per metus laisvės atėmimo bausme nuteisiama daugiau asmenų (taip pat

¹² Parengta pagal Nacionalinės teismų administracijos Baudžiamųjų bylų nagrinėjimo ataskaitą Bausmių rūšys ir amnestijos taikymas (I instancijos teismuose) 1998–2008 m.

100 000 gyventojų), nei Lietuvoje.¹³ Paprastai tariant, kai kuriose Vakarų Europos valstybėse laisvės atėmimu nuteisiama tiek pat ar net daugiau asmenų, o kalinių yra mažiau. Taip yra dėl itin ilgos vidutinės laisvės atėmimo bausmės trukmės, kuri Lietuvoje skaičiuojama metais – 2008 m. ji sudarė 5 m. ir 5 mėn. (be arešto bausmės),¹⁴ o daugelyje Vakarų Europos valstybių tesudaro keletą

¹³ Atkreiptinas dėmesys, kad platesnį arešto palyginimą apsunkina tai, kad Lietuvoje jis gali būti skiriamas ir kaip nuobauda už administracinius teisės pažeidimus. Tokios išskirtinės atsakomybės su tokia griežta nuobauda daugelyje šalių nėra (tai įtvirtinama kaip baudžiamoji atsakomybė), o Lietuvoje ji taikoma santykinai dažnai: 2008 m. pirmos instancijos teismuose administracinis areštas buvo skirtas 5 161 asmeniui, 2007 m. – 1 246, 2006 m. – 1 191, 2004 m. – 1 779, 2003 m. – 1 311 (2005 m. statistika neskelbiama). Žr. Nacionalinės teismų administracijos Administracinių teisės pažeidimų bylų nagrinėjimo ataskaita (I instancijos teismuose). Ankstesnę statistiką žr. *Sakalauskas G.* Asmenų, kuriems apribota laisvė, teisės. Knygoje: Čepas A. (sudarytojas). *Žmogaus teisės Lietuvoje*. Vilnius, 2005, p. 280. Analizuojamu kontekstu tai nėra reikšminga – administracinį areštą atliekantys asmenys šiuo atveju nepriskiriami ir prie kalinių skaičiaus, tačiau norint atlikti platesnę arešto, kaip kriminalinės bausmės ir administracinės nuobaudos, analizę, reikėtų plačiau gilintis ir į administracinio arešto taikymo statistiką, kurios yra labai nedaug. Ši analizė – ateities tyrimų objektas, kuriame itin įdomus administracinio areštu nubaustų asmenų skaičiaus padidėjimas daugiau nei keturis kartus 2008 m., palyginti su 2007 m., hipotetiškai susijęs su drastišku kelių eismo taisyklės pažeidžiančių vairuotojų baudimo suintensyvėjimu. Nenuostabu, kad toks dažnas administracinio arešto taikymas sukėlė daug organizacinių problemų vykdančią administracinę nuobaudą (žr. *Baronaitė E.* Dienos už groty savo noru – lyg pragaras // *Lietuvos rytas*, 2009 12 19, p. 10). Taip pat svarbu analizuoti kitų administracinių nuobaudų pakeitimo areštu praktiką. Priminė analizė rodo, kad tokių atvejų yra nuo dviejų iki dešimties kartų daugiau, nei tiesiogiai paskirtų administracinių arešto nuobaudų. Žr. *Sakalauskas G.* Asmenų, kuriems apribota laisvė, teisės. Knygoje: Čepas A. (sudarytojas). *Žmogaus teisės Lietuvoje*. Vilnius, 2005, p. 280–281.

¹⁴ Žr. Nuteistųjų skaičiaus, sudėties (pagal padarytą nusikaltimą, amžių, bausmės terminą ir kt.) ir jų kaitos suvestinę 1998–2008 m. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos administracijos reikalų skyrius. Pažymėtina, jog tai yra Kalėjimų departamento surinkta statistika, taigi čia įskaičiuoti tik tie asmenys, kurie buvo nuteisti realia laisvės atėmimo bausme ir šios bausmės vykdymui buvo įkalinėti (arba perkelti iš tardymo izoliatorių), kad atliktų laisvės atėmimo bausmę. Taigi tai nėra visų per metus paskirtų laisvės atėmimo bausmių vidurkis, nes šiuo atveju neskaiciuoti asmenys, kuriems kardomojo suėmimo terminas atitiko paskirtos laisvės atėmimo bausmės terminą. Be to, tai yra bendras už visas nusikalstamas veikas paskirtos laisvės atėmimo bausmės vidurkis. Taip pat svarbu atkreipti dėmesį, jog tai yra konkrečiai metų dienai (sausio 1 d.) renkama statistika, t. y. skaičiuojamas tik tų asmenų bausmės vidurkis, kurie tą dieną atlieka laisvės atėmimo bausmę. Tai reiškia, kad dalis trumpesniam nei 1 metų laisvės atėmimo bausmės terminui nuteistų asmenų į šią statistiką taip pat gali nepatekti: pavyzdžiui, jei jie į įkalinimo įstaigą atvyko vasario 1 d. ir buvo paleisti tų pačių metų gruodžio 1 d. Dėl to ilgėja (didėja) bendras paskirtos laisvės atėmimo bausmės vidurkis. Kur kas tikslesnė būtų teismų statistika apie paskirtų laisvės atėmimo bausmių trukmę, tačiau tokia statistika nerenkama. Šie metodiniai statistikos rinkimo trūkumai rodo, jog šis įkalinimo įstaigų skaičiuojamas laisvės atėmimo bausmės termino vidurkis nėra tikslus. Vis dėlto tiek šio, tiek daugelio kitų rodiklių palyginimas, taip pat empiriniai tyrimai rodo, kad laisvės atėmimo bausmė posovietinėse valstybėse taikoma daug dažniau, nei Vakaruose, ir jos trukmė yra daug didesnė.

mėnesių. Teismo paskirta ilga laisvės atėmimo bausmė vėliau trumpinama lygtiniu paleidimu, tačiau vis tiek sudaro maždaug 2 metus.

Taigi toliau analizuojant arešto bausmės prasmę, galima klausti, kokia yra arešto bausmės esmė, šios bausmės taikymo praktika Lietuvoje ir kokį vaidmenį ji atlieka Lietuvos baudžiamojoje politikoje bei nuteistojo asmens resocializacijos procese?

AREŠTO BAUSMĖS ESME

Arešto bausmė savo esme panaši į terminuoto laisvės atėmimo bausmę. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (toliau vadinama – BK) areštą apibrėžia kaip trumpalaikį laisvės atėmimą, už nusikaltimą pilnamečiams asmenims skiriamą nuo 15 iki 90 parų, už baudžiamąjį nusižengimą – nuo 10 iki 45 parų, atliekamą areštinėje (BK 49 str. 2 d.). Nepilnamečiui areštas gali būti skiriamas nuo 5 iki 45 parų (BK 90 str. 4 d.). Kaip laisvės atėmimo forma areštas traktuojamas ir kai kuriuose Lietuvos teismų sprendimuose.¹⁵ Vis dėlto BK komentare¹⁶ ir aukštesnės pakopos teismų sprendimuose areštas suvokiamas kaip alternatyva laisvės atėmimui. Kaip pažymi Lietuvos Apeliacinis teismas, areštas „*savo turiniu tikrai negali būti tapatinamas su terminuoto laisvės atėmimo bausme. Šios bausmės skiriasi ne tik pagal asmens izoliavimo nuo visuomenės laiką, tačiau ir pagal šių bausmių atlikimo tvarką ir sąlygas bei kitas su šių bausmių paskyrimu susijusias teisines pasekmes.*“¹⁷ Toks arešto bausmės, kaip „alternatyvos“ laisvės atėmimui traktavimas diskutuotinas ir netgi abejotinas, tačiau tikėtina, jog būtent toks šios bausmės vertinimas Lietuvos teismų praktikoje gali lemti retesnę laisvės atėmimo bausmės taikymą.

Atrodytų, jog galimybės atidėti arešto bausmės vykdymą atsisakymas 2004 m. liepos 5 d. įstatymu¹⁸ baudžiamuoju politiniu požiūriu nebuvo ra-

¹⁵ Žr.: Šiaulių apygardos teismas. Baudžiamoji byla Nr. 1A-14-64/2009 m.; Klaipėdos apygardos teismas. Baudžiamoji byla Nr. 1A-299-106/2008.

¹⁶ BK 55 str. komentaras: „Pagal šį straipsnį prie nesusijusių su laisvės atėmimu bausmių rekomenduotina priskirti ir areštą“. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis. Autorių kolektyvas (sudarytojas Jonas Prapiestis, mokslinis redaktorius Gintaras Švedas). Vilnius: TIC, 2004, p. 312.

¹⁷ Lietuvos Apeliacinis teismas. Baudžiamoji byla Nr. 1A-241/2007.

¹⁸ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20, 42, 63, 67, 68, 72, 75, 77, 82, 90, 91, 92, 95, 97, 128, 144, 148, 150, 178, 182, 194, 195, 201, 204, 205, 210, 211, 212, 220, 221, 222, 223, 230, 236, 246, 248, 260, 263, 287, 306 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 228-1 straipsniu įstatymas. Priimtas 2004 m. liepos 5 d., Nr. IX-2314 (Žin., 2004, Nr. 108-4030), įsigaliojo 2004 m. liepos 13 d.

cionalus sprendimas, tai rodo ir teismų praktika – teismai santykinai dažnai taikydavo tokią baudimo formą, taigi atitinkamais atvejais ją laikė tinkamu nubaudimu. Arešto bausmė iš viso numatyta 216 BK Specialiosios dalies normų:¹⁹ 181 šių normų areštas numatytas kaip alternatyvi laisvės atėmimui bausmė, net 38 sankcijose areštas numatytas kaip vienintelė alternatyvi bausmė laisvės atėmimui. Tokiu atveju, teismams areštą laikant alternatyva laisvės atėmimui, skiriama arešto bausmė, neturint galimybės atidėti jo vykdymo (nors tokia galimybė tam tikrais atvejais būtų neabejotinai tinkama). Atkreiptinas dėmesys į tai, kad BK 55 str. nuostata, pagal kurią pirmą kartą teisiamajam už nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą teismas paprastai skiria su laisvės atėmimu nesusijusias bausmes, orientuojamasi į specialiąją prevenciją, t. y. sudaromos galimybės neizoliuoti tokių asmenų nuo visuomenės. Būtų logiška tokių asmenų (paprastai) iš viso neįkalinti, taigi arešto vykdymo atidėjimas buvo tinkama alternatyva. Suprantama, kad dabartinėje situacijoje siūlymas vėl grąžinti arešto bausmės vykdymo atidėjimą vargu ar yra realus ir racionalus,²⁰ nors minėto įstatymo aiškinamajame rašte išsakyti teiginiai, esą tokiu būdu (šiuo įstatymu buvo panaikinta ir baudos bausmės atidėjimo galimybė, nors beveik visų Europos Sąjungos valstybių baudžiamuosiuose kodeksuose baudos vykdymo atidėjimas numatomas) nėra „pasiekiami bausmės tikslai“,²¹ neatrodė ir neatrodo įtikinamai.²² Teoriškai atrodytų tinkama tokiais atvejais, kai sankcijoje numatytos tik laisvės atėmimo ir arešto bausmės, suteikti teismams galimybę (esant BK 55 str. numatytoms sąlygoms) paskirti kitą bausmę – tokia galimybė numatoma daugelyje Vakarų Europos baudžiamųjų kodeksų (žr. žemiau *Vokietijos pavyzdį*). Tačiau toks pakeitimas dar labiau sugriautų esamą sistemą, nes reikėtų atitinkamai peržiūrėti bei keisti BK 62 str. nuostatas, numatančias švelnesnės, negu įstatymo numatytos bausmės skyrimo sąlygas. Galima konstatuoti, jog arešto bausmės vykdymo atidėjimo galimybės panaikinimas buvo ir yra geras neatsakingo BK sistemos griovimo pavyzdys.

¹⁹ Atsižvelgta į BK pakeitimus iki 2009 m. birželio 16 d.

²⁰ Po įsigaliojimo per šešerius su puse metų BK jau buvo keistas 19 kartų, t. y. vidutiniškai tris kartus per metus. Moksliniu ir praktiniu požiūriu tai vertintina neigiamai, todėl naujos idėjos vėl keisti kodeksą turėtų būti keliamos ir sutinkamos labai rezervuotai.

²¹ Aiškinamasis raštas Nr. IXP-3519, 2004 05 06. Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=232779>.

²² Analogišką nuomonę žr. *Dapšys A., Misiūnas J., Čaplinskas A.* Bausmės individualizavimo teisinės problemos. Teisės instituto mokslo tyrimai, 5 tomas. Vilnius: Teisės institutas, 2008, p. 46–50.

Jeigu arešto bausmės būtų iš viso atsisakyta, minėtais atvejais tai reikštų platesnį terminuoto laisvės atėmimo bausmės taikymą. Terminuoto laisvės atėmimo bausmės taikymo apimtys gali plėstis ir atsisakius arešto kitose BK Specialiosios dalies normose. Baudžiamojoje teisėje diegiant bendruomenines baudžiamojo poveikio priemones (tokias kaip laisvės apribojimo ar viešųjų darbų bausmės), beveik visuotinai susiduriama su vadinamuoju „tinklo plėtimo“ (angl. *net widening*) fenomenu, – situacija, kai geri norai išplėsti švelnesnių baudžiamųjų priemonių taikymą realiai lemia dažnesnį represyvesnių priemonių taikymą arba asmenų, kuriems taikomos įvairios formalios baudžiamosios priemonės, skaičiaus didėjimą.²³ Tikėtina, kad, atsisakius arešto bausmės, teismai vietoj jo tam tikrais atvejais gali būtų linkę taikyti terminuotą laisvės atėmimą, o ne, pavyzdžiui, viešuosius darbus ar laisvės apribojimą. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad pačios laisvės apribojimo arba viešųjų darbų bausmės yra numatytos kaip alternatyvos areštui tik pusėje BK Specialiosios dalies normų, numatančių areštą. BK Specialiosios dalies sankcijose laisvės apribojimas kaip alternatyva areštui numatytas 94 atvejais, viešieji darbai kaip alternatyva areštui numatyti 65 atvejais, bent viena iš šių alternatyvių bausmių numatyta 108 atvejais, 78 šių normų numatyta terminuoto laisvės atėmimo bausmė.

Svarbu ir tai, kad Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įtvirtinta svarbi arešto bausmės vykdymo formos išlyga: BK 49 str. 5 d. nustato, kad „jeigu paskirta iki keturiasdešimt penkių parų arešto, teismas gali nustatyti atlikti jį poilsio dienomis“.²⁴ Tokia arešto vykdymo tvarka vertintina itin palankiai, ja sudaromos sąlygos siekti laisvės atėmimo tikslų nenutraukiant nuteistojo asmens socialinių ryšių (ypač – neprarasti darbo vietos). Analogiška arešto atlikimo galimybė egzistuoja ir kitose valstybėse (Australijoje, Belgijoje, Ispanijoje, Naujojoje Zelandijoje, Olandijoje, Šveicarijoje, Vokietijoje). Kalėjimų departa-

²³ Hough J. M., Allen R., Padel U. (eds.). *Reshaping Probation and Prisons: The New Offender Management Framework*. Researching criminal justice series. Bristol, UK: Policy Press, 2006, p. 97; Travis L. F., Simpson Beck V. *Probation, Parole, and Community Corrections: An International Perspective*. In: Shoham S. G., Beck O., Kett M. *International Handbook of Penology and Criminal Justice*. Boca Raton, FL: CRC Press, 2008, p. 215.

²⁴ Tokių susitarimų sudarymo tvarką reglamentuoja Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2007 m. gegužės 31 d. įsakymas Nr. V-147 Dėl susitarimų su nuteistaisiais dėl poilsio dienomis atliekamos arešto bausmės atlikimo sąlygų sudarymo taisyklių patvirtinimo (Žin., 2007, Nr. 64–2484).

tamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos duomenimis, vidutiniškai iki 10 proc. areštu nuteistų asmenų šią bausmę atlieka poilsio dienomis (2005 m. sausio 1 d. tokių buvo 9 iš 114, 2006 m. sausio 1 d. – 7 iš 111, 2007 m. sausio 1 d. – 4 iš 100, 2008 m. sausio 1 d. – 10 iš 107, 2009 m. sausio 1 d. – 7 iš 101). Tai nėra didelė dalis, arešto bausmės atlikimą poilsio dienomis įvairiomis formomis būtų galima ir reikia skatinti.²⁵

AREŠTO BAUSMĖS TAIKYMO PRAKTIKA LIETUVOJE

Arešto bausmės taikymo praktika Lietuvoje pateikta *1 lentelėje*. Joje matyti, kad arešto bausmė, nors ir nėra taikoma labai dažnai, tačiau vaidina svarbų vaidmenį taikomų bausmių struktūroje. 2008 m. ji sudarė 9,1 proc. tarp visų pritaikytų bausmių, o 2004 m., kai jos vykdymą dar buvo galima atidėti,²⁶ – 16,1 proc.

1 lentelė. Arešto bausmės taikymo praktika Lietuvoje²⁷

Metai	1. Paskirta realių arešto bausmių	2. Paskirta arešto bausmių, atidedant vykdymą ²⁸	3. Dalis (1.+2.) visų bausmių struktūroje
2003	705	861	8,9 proc.
2004	1 352	1 527	16,1 proc.
2005	1 601	80	10,5 proc.
2006	1 154	31	7,8 proc.
2007	1 098	8	7,6 proc.
2008	1 295	8	9,1 proc.

²⁵ Čia susiduriama su įvairiomis organizacinėmis problemomis, plačiau žr. *Dapšys A., Misiūnas J., Čaplinskas A.* Bausmės individualizavimo teisinės problemos. Teisės instituto mokslo tyrimai, 5 tomas. Vilnius: Teisės institutas, 2008, p. 46. Tačiau itin stebina tyrimo metu vieno apklausos respondentų išsakyta nuomonė, jog trūktų logikos, jei nuteistasis pats atvyktų atlikti bausmės (t. y. jo nereikėtų vežioti). Daugelyje šalių nuteistajam suteikiama galimybė pačiam atvykti atlikti stacionarią bausmę.

²⁶ Galimybė atidėti bausdos ir arešto vykdymą buvo panaikinta nuo 2004 m. liepos 13 d. (2004 m. liepos 5 d. įstatymu Nr. IX–2314; *Žin.*, 2004, Nr. 108–4030).

²⁷ Parengta pagal Nacionalinės teismų administracijos Baudžiamųjų bylų nagrinėjimo ataskaitą Bausmių rūšys ir amnestijos taikymas (I instancijos teismuose) 2003–2008 m.

²⁸ Kaip minėta, galimybė atidėti arešto bausmės vykdymą buvo panaikinta nuo 2004 m. liepos 13 d. Vėliau atidėti arešto bausmės vykdymą teismai galėjo taikydami nusikalstamos veikos padarymo dieną galiojusį įstatymą. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad renkant statistiką nacionaliniu lygmeniu gali pasitaikyti ir klaidų.

Arešto bausmė praktikoje skiriama tiek už *baudžiamuosius nusizengimus*, tiek už *nusikaltimus* (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. Arešto taikymo praktika už nusikaltimus ir baudžiamuosius nusizengimus Lietuvoje²⁹

Metai	Skirta asmenims, padariusiems baudžiamuosius nusizengimus		Skirta asmenims, padariusiems nusikaltimus	
	Absoliutus skaičius (iš jų – nepilnamečiams) ³⁰	Proc.	Absoliutus skaičius (iš jų – nepilnamečiams)	Proc.
2003	272 (...)	17,4	1 294 (...)	82,6
2004	575 (53)	20	2 304 (395)	80
2005	628 (37)	37,4	1 053 (108)	62,6
2006	325 (4)	27,4	860 (46)	72,6
2007	474 (17)	42,9	632 (34)	57,1
2008	462 (13)	35,5	841 (62)	64,5

Įdomu tai, kad nuo 2005 m. žymiai padidėjo arešto bausmių dalis, skiriama už baudžiamuosius nusizengimus: 2003–2004 m. už baudžiamuosius nusizengimus paskirtų arešto bausmių dalis sudarė apie 20 proc., 2005–2008 m. – vidutiniškai 35 proc.

Galima kelti hipotezę, kad areštas vis dažniau taikomas už baudžiamuosius nusizengimus (neapsiribojant nestacionariomis bausmėmis), vis rečiau – už nusikaltimus (už juos dažniau skiriamas laisvės atėmimas), o šie paraleliai vykstantys procesai rodo, kad baudžiama vis griežčiau. Šią hipotezę dar labiau sustiprina tai, kad, skiriant bausmę už baudžiamuosius nusizengimus, arešto bausmė sudaro žymiai didesnę dalį, palyginus su bendra už visas nusikalstamas veikas skiriamų bausmių struktūra. Pavyzdžiui, 2008 m. už baudžiamuosius nusizengimus buvo paskirtos 1 507 bausmės, iš jų areštas sudarė net 30 proc. (už baudžiamuosius nusizengimus skiriamų bausmių struktūroje maždaug 50 proc. sudaro baudos bausmė, apie 12 proc. – laisvės apribojimas, maždaug 4 proc. – viešieji darbai).

²⁹ Ten pat.

³⁰ 2003 m. pateikiamas tik bendras skaičius arešto bausmių, skirtų nepilnamečiams už baudžiamuosius nusizengimus ir nusikaltimus – 283.

Kaip pavaizduota 3 lentelėje, tarp asmenų, kurie atvyko atlikti arešto bausmę,³¹ didžiausią dalį (apie 50 proc.) sudarė už *vagystes* nuteisti asmenys. Daug rečiau arešto bausmė buvo atliekama už nusikalstamas veikas, susijusias su narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis (nuo 14 proc. 2004 m. iki 7 proc. 2005 m. ir 2006 m.), už plėšimus (6–8 proc.), viešosios tvarkos pažeidimus (5–7 proc.), už kitas nusikalstamas veikas sudarė dar mažesnę dalį. Apibendrintai galima teigti, jog dažniausia arešto bausmės atlieka asmenys, nuteisti už turtines nusikalstamas veikas.

3 lentelė. Nusikalstamos veikos, už kurias nuteistieji atliko arešto bausmę³²

	2004	2005	2006	2007	2008
Per metus atvyko naujai nuteistų asmenų, iš jų nuteistų:	950	1 262	1 171	1 034	1 103
Už vagystę	474	634	602	515	566
Už nusikalstamas veikas, susijusias su narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis	133	89	82	97	96
Už viešosios tvarkos pažeidimą	46	84	83	57	70
Už plėšimą	69	101	88	60	65
Už vengimą išlaikyti vaiką	11	24	24	41	30
Už sukčiavimą	16	33	22	21	18
Už fizinio skausmo sukėlimą ar nežymų sveikatos sutrikdymą	21	17	20	28	17
Už turto prievartavimą	3	2	1	1	13
Už sunkų sveikatos sutrikdymą	10	14	9	6	9
Už nusikalstamas veikas, susijusias su ginklais, šaudmenimis, sprogmenimis, sprogstamosiomis ar radioaktyviosiomis medžiagomis	14	36	15	15	7
Už kyšininkavimą	0	1	3	0	0
Už neatsargų gyvybės atėmimą	0	0	0	0	0
Už kitas nusikalstamas veikas	153	227	222	193	212

³¹ Pastebėtina, jog tai yra arešto bausmės vykdymo įstaigų statistika – taigi duomenys tik apie tuos asmenis, kurie realiai atvyko atlikti arešto bausmę. Šie skaičiai nesutampa su teismų renkama statistika (yra mažesni), nes dėl įvairiausių priežasčių ne visi asmenys atvyksta atlikti arešto bausmę (dėl to, kad įskaitytas suėmimo terminas sutapo su paskirtos bausmės trukme, jie buvo atleisti nuo bausmės ir pan.).

³² Parengta pagal Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Informacinių sistemų ir projektų skyriaus Nuteistųjų areštų skaičiaus, sudėties (pagal padarytą nusikalstamą, amžių, bausmės terminą ir kt.) ir jų kaitos suvestinę 2004–2008 m. Surašyta eilės tvarka – pagal 2008 m. statistiką.

Maždaug 2/3 arešto bausmių skiriama 21–40 metų amžiaus asmenims (nuo 53 proc. 2005 m. iki 64 proc. 2008 m.), vidutiniškai 1/5 arešto bausmės atliekančių asmenų buvo 18–21 metų amžiaus (13 proc. – 2008 m., 24 proc. – 2005 m.). Nepilnamečių, atlikusių arešto bausmę, dalis svyravo nuo 2 proc. 2004 m. iki 10 proc. 2007 m.

Vykdomų arešto bausmių vidurkiai varijuoja nuo 1 mėn. ir 28 d. (≈58 dienos) 2004 m. iki 2 mėn. ir 7 d. (≈67 dienos) 2007 m. Taigi 2004–2008 m. vykdytų arešto bausmių vidurkis padidėjo daugiau nei 10 proc. Šiuos pokyčius didžiaja dalimi lėmė už vagystes skiriamų arešto bausmių trukmės vidurkio pokyčiai (nuo 1 mėn. ir 23 d. 2004 m. iki 2 mėn. ir 4 d. 2006 m., t. y. per dvejus metus pailgėjo daugiau nei 20 proc.). Kartu atkreiptinas dėmesys, kad į laisvę išleistų asmenų realiai atliktos arešto bausmės vidurkiai svyravo nuo 1 mėn. ir 8 d. (≈38 dienos) 2005 m. iki 1 mėn. 15 dienų (≈45 dienos) 2008 m. Kalėjimų departamento duomenimis, absoliuti dauguma arešto bausmės nu-teistųjų (išskyrus keletą atvejų per metus) atlieka visą teismo paskirtą bausmę, todėl šis skirtumas tarp teismo paskirtos ir realiai atliktos arešto bausmės turbūt tegali būti paaiškinamas techninėmis skaičiavimo subtilybėmis (pvz., kai įskai-tomas suėmimo terminas ir pan.).

Jau buvo minėta, kad daugiau nei 35 proc. asmenų 2008 m. arešto bausmė buvo skirta ne už nusikaltimų, bet už baudžiamųjų nusizengimų padarymą – už šias nusikalstamas veikas nėra numatoma terminuota laisvės atėmimo bausmė. Todėl svarstyтина galimybė įstatyminėmis nuostatomis riboti arešto bausmės už baudžiamuosius nusizengimus taikymą (bent jau numatant, kad ji galėtų būti skiriama tik išimtiniais atvejais – analogiškai, kaip ir apribojimai laisvės atėmimo bausmės taikymui už nusikaltimus pagal BK 55 str.).³³

Pagal Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso (toliau vadinama – BVK)³⁴ 50–61 str. ir Areštinių vidaus tvarkos taisykles,³⁵ arešto bausmė atliekama specialiose areštinėse, pavaldžiose Kalėjimų departamentui prie Lietuvos

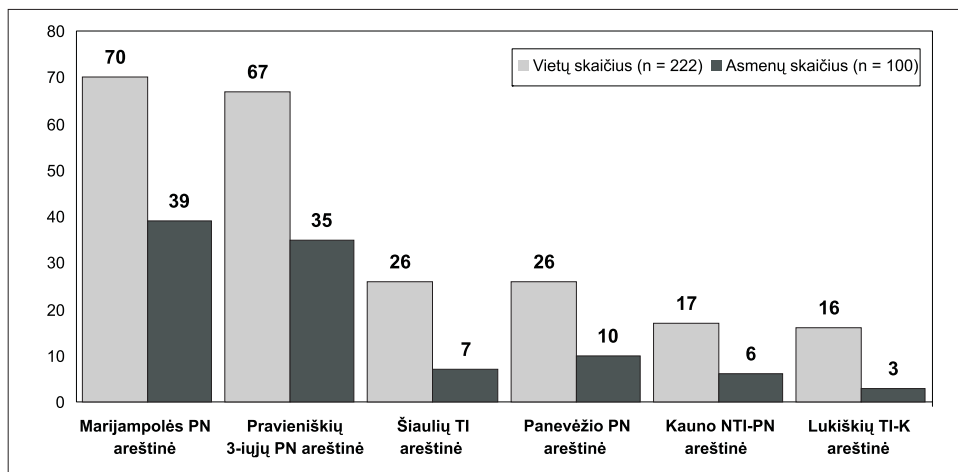
³³ BK 55 str.: „Asmeniui, pirmą kartą teisiaram už nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą, teismas paprastai skiria su laisvės atėmimu nesusijusias bausmes. Skirdamas laisvės atėmimo bausmę, teismas privalo motyvuoti savo sprendimą“.

³⁴ Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas. Priimtas 2002 m. birželio 27 d. įstatymu Nr. IX–994 (Žin., 2002, Nr. 73–3084). Su vėlesniais pakeitimais ir papildymais.

³⁵ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas Dėl areštinių vidaus tvarkos taisyklių patvirtinimo. Priimtas 2003 m. birželio 18 d., Nr. 182 (Žin., 2003, Nr. 68–3095). Su vėlesniais pakeitimais ir papildymais.

Respublikos teisingumo ministerijos.³⁶ 2003–2004 m. prie kai kurių įkalini-
mo įstaigų buvo įrengtos specialios areštinės arešto bausmės vykdymui.³⁷
2009 m. pradžioje areštinėse buvo įrengtos 222 vietos.

2 pav. Arešto bausmei vykdyti skirtų areštinių užpildymas Lietuvoje 2009 m. sausio 1 d.³⁸

2 pav. pavaizduotas areštinėse įrengtų vietų ir jose esančių asmenų skaičius rodo, kad 2009 m. sausio 1 d. šią bausmę atliko 100 nuteistųjų, t. y. areštinės vidutiniškai buvo užpildytos tik 45 proc.

2004 m. areštinėse vidutiniškai arešto bausmę atliko 94 asmenys (skaičius kas mėnesį svyravo nuo 56 iki 114), 2005 m. – 113 (nuo 93 iki 131), 2006 m. 103 (nuo 82 iki 114), 2007 m. – 97 (nuo 82 iki 114), 2008 m. – 109 (nuo 90 iki 140).³⁹ Šie skaičiai nereiškia, kad arešto bausmė turėtų būti beatodairiškai

³⁶ Svarbu atkreipti dėmesį, kad areštas kaip administracinė nuobauda vykdomas policijos areštinėse, pavaldžiose Policijos departamentui prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos. 2009 m. pradžioje veikė 39 policijos areštinės. Plačiau žr. Baigiama derinti policijos areštinių veiklos optimizavimo programa // Policijos departamento naujienos, 2009 03 31. Prieiga per internetą: <<http://www.policija.lt/index.php?id=5382>>.

³⁷ Kalėjimų departamento bei jam pavaldžių įstaigų ir valstybės įmonių 2003, 2004 metų veiklos pagrindiniai duomenys. Prieiga per internetą: <www.kalejimudepartamentas.lt>.

³⁸ Kalėjimų departamento bei jam pavaldžių įstaigų ir valstybės įmonių 2008 metų veiklos pagrindiniai duomenys, p. 6. Prieiga per internetą: <www.kalejimudepartamentas.lt>.

³⁹ Kalėjimų departamento bei jam pavaldžių įstaigų ir valstybės įmonių 2004, 2005, 2006, 2007, 2008 metų veiklos pagrindiniai duomenys. Prieiga per internetą: <www.kalejimudepartamentas.lt>.

dažniau taikoma, nes areštinėse yra laisvų vietų, jie tik rodo esamą arešto bausmės vykdymo infrastruktūrą ir jos panaudojimą.

LYGINAMIEJI TRUMPALAIKIO ĮKALINIMO ASPEKTAI

Abejonės dėl arešto bausmės (kaip trumpalaikio įkalinimo) reikalingumo remiasi Europos Tarybos Ministrų komiteto rezoliucija (73) 17 dėl trumpalaikio įkalinimo taikymo pilnamečiams nusikaltėliams,⁴⁰ kurioje valstybės Europos Tarybos narės raginamos riboti trumpalaikio laisvės atėmimo taikymą. Vis dėlto, kaip rodo Europos valstybių baudžiamųjų įstatymų analizė, visose jose nustatyti santykinai trumpi minimalūs laisvės atėmimo terminai. Kai kuriose valstybėse, analogiškai kaip Lietuvoje, išskiriamos atskiros arešto bausmės:⁴¹ Estijos BK 48 str. numato areštą nuo 1 dienos iki 30 dienų; Latvijos BK 39 str. numato areštą nuo 3 dienų iki 6 mėnesių; Italijos BK 25 str. numato areštą nuo 5 dienų iki 3 metų; Belgijos BK 28 str. numato atskirą kalinimo formą – nuo 1 dienos iki 7 dienų. Kitose valstybėse atskiros arešto bausmės neišskiriamos, tačiau nustatoma, kad minimali laisvės atėmimo trukmė yra 1 diena (Austrijos BK 18(2) str., Olandijos BK 10 str., analogiškai Prancūzijos ir Danijos baudžiamieji kodeksai minimalios laisvės atėmimo trukmės išvis nenumato), 14 dienų (Suomijos BK 2.2 str., Švedijos BK 26.1 str., Norvegijos BK 22.2 str.), 1 mėnuo (Lenkijos BK 37 str., Vokietijos BK 38 str.). Tik Ispanijoje (BK 36 str.) ir Šveicarijoje (BK 40 str.) numatoma minimali 6 mėnesių laisvės atėmimo riba. Tačiau Šveicarijos BK 41 str. skelbia, kad išimtiniais atvejais gali būti skiriamos ir trumpesnės laisvės atėmimo bausmės: „*Teismas gali paskirti realiai vykdytiną trumpesnę nei 6 mėnesių laisvės atėmimo bausmę tik tuomet, kai nėra bausmės vykdymo atidėjimui būtinų aplinkybių (42 str.) ir tikėtina, jog baudos bausmė arba viešųjų darbų bausmė negalės būti įvykdyta*“.⁴² Be to, pagal Šveicarijos BK 79 str. trumpesnės nei 6 mėnesių laisvės atėmimo bausmės paprastai atliekamos atvirose įkalinimo įstaigose, o ne ilgesnės kaip 4 savaitių laisvės atėmimo bausmės nuteistojo prašymu gali būti atliekamos dalimis, poilsio arba švenčių dienomis.

⁴⁰ Resolution (73) 17 on the short-term treatment of adult offenders. Adopted by the Committee of Ministers on 13 April 1973 at the 220th meeting of the Ministers Deputies.

⁴¹ Užsienio valstybių baudžiamieji kodeksai Teisės instituto sudarytoje klasifikuotų nuorodų bazėje. Prieiga per internetą: <<http://www.teise.org/next.php?nr=59>>.

⁴² Schweizerisches Strafbuch, <http://www.admin.ch/ch/d/sr/311_0/index1.html>.

Analizuojamu kontekstu įdomi Vokietijos BK 47 str. nuostata, reikalaujanti, kad trumpesnės nei 6 mėnesių bausmės būtų skiriamos tik išimtiniais atvejais. Ši nuostata grindžiama kriminologinių tyrimų išvadomis, kad trumpalaikis įkalinimas sukelia daugiau žalos, nei duoda naudos, nes kaltininkas trumpam laikui, tačiau su itin neigiamais padariniais ištraukiamas iš savo socialinės aplinkos. Be to, įkalinimui keliamas resocializacijos tikslas negali būti pasiekiamas per tokį trumpą laiką.⁴³ Todėl Vokietijos BK 47 str. 1 d. nustatyta, kad „*teismas trumpesnę nei 6 mėnesių laisvės atėmimo bausmę gali skirti tik tuomet, kai yra ypatingos aplinkybės, susijusios su veika arba kaltininko asmenybe, dėl kurių laisvės atėmimo bausmės skyrimas, siekiant poveikio kaltininkui arba ginant teisinę tvarką, yra būtinas*“. Pirmąją šios sąlygos dalį sudaro specialiosios prevencijos, antrąją – bendrosios prevencijos siekiai.⁴⁴ To paties straipsnio 2 d. įtvirtinta nuostata, jog tais atvejais, kai BK Specialiosios dalies straipsnio sankcijoje nėra numatyta baudos bausmė, o teismas nemano, jog būtų tikslinga skirti 6 mėnesių ar ilgesnę laisvės atėmimo bausmę, tuomet turi būti skiriama baudos bausmė, jei tik nėra šio straipsnio 1 d. numatytų aplinkybių. Kitaip tariant, siekiant išvengti laisvės atėmimo, teismui sudaroma galimybė skirti baudos bausmę, net jei ji nėra numatyta straipsnio sankcijoje. Pažymėtina, jog šio straipsnio nuostatų konstitucingumą dar 1970 m. tikrino Vokietijos Konstitucinis teismas ir konstatavo, kad tokios įstatyminės nuostatos įtvirtinimo priešastimi buvo menka trumpesnės nei 6 mėnesių bausmės baudžiamoji politinė reikšmė. Tokios bausmės trukmės nepakanka nuosekliam darbui su nuteistuoju, ji dažnai turi žalingą, netgi recidyvą skatinantį poveikį nuteistajam, organizacine, žmogiškųjų išteklių ir finansine prasme neproporcingai apsunkina įkalinimo sistemą.⁴⁵ Pasiremiant anuo metu aktualiomis Jungtinių Tautų Nusikaltimų prevencijos ir darbo su įkalinimaisiais kongresų, vykusių 1960 m. Londone ir 1965 m. Stokholme, rekomendacijomis riboti trumpų laisvės atėmimo bausmių taikymą, buvo konstatuota, kad toks ribojimas pripažįsta baudžiamąją tvarką persekiojamo asmens vertę ir atitinka Vokietijos Konstituciją.

⁴³ Baumann J., Weber U., Mitsch W. Strafrecht. Allgemeiner Teil. 10. Aufl. Bielefeld: Verlag Ernst und Verner Gieseking, 1995, p. 705; taip pat žr. Kurze Freiheitsstrafe: <http://de.wikipedia.org/wiki/Kurze_Freiheitsstrafe>.

⁴⁴ Meier B. D. Strafrechtliche Sanktionen. 2. Aufl. Berlin: Springer, 2006, p. 86.

⁴⁵ BVerfGE 28, 386.

Literatūroje trumpalaikių arešto bausmių atsisakymas paprastai grindžiamas dar utilitaristinės baudžiamosios teisės teorijos pradininkų *Čezarės Beccarios* ir *Džeremio Benthamo* suformuluotomis nuostatomis, kad tokios bausmės nėra tikslingos, nes jos nei pakankamai įbaugina ir atgraso potencialius nusikaltėlius nuo nusikalstamų veikų padarymo, nei sudaro sąlygas nusikaltusių asmenų elgesio reformai (reabilitacijai), t. y. jų „perauklėjimui“ laisvės atėmimo vietoje.⁴⁶ Be to, atsisakius trumpalaikių bausmių dažnai tikimasi sumažinti kalinių skaičių. Būtent anksčiau minėtos trumpalaikės kalinimo bausmės ribojančios normos įtvirtinimas Vokietijos baudžiamajame kodekse lėmė reikšmingą kalinių skaičiaus sumažėjimą šioje šalyje.⁴⁷ Siekiant panašių tikslų ketinama atsisakyti trumpalaikių kalinimo bausmių Škotijoje.⁴⁸ Argumentuojant už trumpalaikių įkalinimo bausmių panaikinimą ar ribojimą, remiamasi empiriniais duomenimis, rodančiais, kad trumpalaikės kalinimo bausmės nėra efektyvios, kad vietoj jų taikomi viešieji darbai daug labiau sumažina recidyvo riziką.⁴⁹

Tačiau tokios nuostatos trumpalaikių kalinimo bausmių atžvilgiu nėra višutinės. Pavyzdžiui, Prancūzijos ir Portugalijos parlamentuose buvo svarstyti įstatymų projektai dėl analogiškų nuostatų įtvirtinimo ir šių šalių baudžiamuosiuose kodeksuose, bet tokiems projektams nebuvo pritarta.⁵⁰ Dar daugiau, pačioje Vokietijoje⁵¹ pasigirsta nuomonių, kad anksčiau minėtų BK nuostatų turėtų būti atsisakyta. Tokios pozicijos remiamos manant, kad trumpalaikės kalinimo bausmės gali būti pakankamai efektyvios atgrasant pačius nuteistuosius, o ne kitus, potencialius nusikaltėlius, nuo nusikalstamų veikų.⁵² Be to,

⁴⁶ *Malley P.* Monetary Sanctions. London: Routledge-Cavendish, 2007, p. 42.

⁴⁷ *Weigend T.* Fines Reduce Use of Prison Sentences in Germany. In: Tonry M. H., Hamilton K. (eds). Intermediate Sanctions in Overcrowded Times. Boston: Northeastern University Press, 1995, p. 43.

⁴⁸ Bid to replace short prison terms, BBC Wednesday, 17 December 2008. Prieiga per internetą: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/scotland/tayside_and_central/7787681.stm>.

⁴⁹ *Tak P. J. P.* Netherlands Successfully Implements Community Service Orders. In: Tonry M. H., Hatlestad K. (eds) Sentencing Reform in Overcrowded Times: A Comparative Perspective. New York: Oxford University Press, 1997, p. 203.

⁵⁰ *Kalmthout van A. M.* Alternative Sanctions in Europe: Their Counter-Productive Effects and Their Impact on Prison Conditions // 3 Tilburg Foreign L. Rev. 1993–1994, p. 336.

⁵¹ *Weigend T.* Sentencing and Punishment in Germany. In: Tonry M. H., Frase R. S. (eds.). Sentencing and Sanctions in Western Countries. Studies in crime and public policy. Oxford [England]: Oxford University Press, 2001, p. 208.

⁵² *Mahaworker M.* Prison Management: Problems and Solutions. Delhi: Kalpaz Publications, 2006, p. 36.

akcentuojami tam tikri trumpų kalinimo bausmių pranašumai prieš kitas bausmių rūšis: teigiama, kad trumpalaikis kalinimas geriau nei bauda užtikrina turtingų ir vargšų lygiateisiškumą, taip pat geriau nei ilgos kalinimo bausmės leidžia palaikyti socialinius ryšius.⁵³ Kita vertus, pripažįstama, jog trumpalaikio įkalinimo poveikį analizuojančių tyrimų nėra daug. Viename jų, kuris buvo atliktas Olandijoje, daroma išvada, kad šia bausme siekiamas „šoko poveikis“ labai ribotas, viskas priklauso nuo kaltininko gyvenimo aplinkybių.⁵⁴

Kiekvienu atveju pažvelgus į užsienio šalių bausmių praktiką matyti, jog trumpalaikis įkalinimas taikomas santykinai dažnai. Pavyzdžiui, trumpalaikis įkalinimas iki 6 mėnesių 1995 m. Olandijoje sudarė 79 proc. visų laisvės atėmimo bausmių, 1992 m. Šveicarijoje – 79,6 proc. (2003 m. – net 90 proc.),⁵⁵ Danijoje – 77,3 proc., Norvegijoje – 75,2 proc.⁵⁶ Netgi pačioje Vokietijoje trumpalaikis realus (t. y. neatidedant vykdymo) įkalinimas 2005 m. sudarė maždaug 10 proc.⁵⁷

AREŠTO BAUSMĖ ILGALAIKIO LAISVĖS ATĖMIMO BAUSMĖS TAIKYMO KONTEKSTE

Apibendrinant anksčiau pateiktus duomenis apie kitas šalis, reikėtų atkreipti dėmesį į nacionalinį laisvės atėmimo bausmės taikymo kontekstą. Lietuvoje bausmių taikymo praktikoje laisvės atėmimo bausmės vidurkis, palyginus su kitomis šalimis, yra labai didelis: jau minėta, jog 2008 m. jis sudarė net 5 metus ir 5 mėnesius, skaičiuojant pagal bausmių trukmę (be arešto bausmės), kurią turi atlikti įkalinimo įstaigose šią bausmę atliekantys asmenys. Nacionalinė

⁵³ *Dünkel F., Rossner D.* Germany. In: Van Zyl Smit D., Dünkel F. (eds.) *Imprisonment Today and Tomorrow: International Perspectives on Prisoners' Rights and Prison Conditions*. The Hague: Kluwer Law International, 2001, p. 292.

⁵⁴ *Flügge C.* Freiheitsstrafe und Gefängnisssystem in Deutschland // *Juridica*, 2003, Nr. 1, p. 43–46. <http://www.juridica.ee/print_article_en.php?document=en/international/2003/1/65302.ART.0.pub.php>.

⁵⁵ Sanktionen: Bussen und bedingte Freiheitsstrafen dominieren. Medienmitteilung, Neuchatel, 12. September 2005. <<http://www.bfs.admin.ch/bfs/portal/de/index/themen/19/22/press.Document.64785.pdf>>.

⁵⁶ Ten pat.

⁵⁷ *Meier B. D.* *Strafrechtliche Sanktionen*. 2. Aufl. Berlin: Springer, 2006, p. 96. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad areštas arba trumpalaikis įkalinimas gali būti skiriamas tais atvejais, kai vengiama atlikti kitas bausmes. Tokios statistikos palyginimas būtų itin sudėtingas.

teismų administracija nerenka statistinių duomenų apie teismų paskirtų laisvės atėmimo bausmių trukmę – iš tokios statistikos būtų galima padaryti daugiau išvadų, nei iš konkrečiai dienai renkamos įkalinimo įstaigų statistikos (jos trūkumas tas, kad trumpesnėmis bausmėmis nuteistų asmenų kaita per metus yra didesnė, nei nuteistų ilgomis bausmėmis, todėl jų dalis yra mažesnė, nei objektyviai ji buvo per metus). Tačiau palyginus net ir šiuos skaičius su Vakarų ir Vidurio Europos valstybėmis, 5 metų terminas yra labai ilgas.

4 lentelėje pateikti duomenys apie kiekvienų metų pabaigoje laisvės atėmimo bausmę atliekančių asmenų turimos atlikti bausmės trukmę. Joje matyti, kad, pavyzdžiui, 2008 m. pabaigoje tik 3,6 proc. įkalinimų asmenų reikėjo atlikti bausmę iki 6 mėnesių (įskaitant areštą).

Lentelėje taip pat matyti, kad tam tikri reikšmingi pokyčiai vyko iki 2003 m., o nuo 2004 m. pozityvių tendencijų nėra. Pavyzdžiui, 1997–1998 m. 3–6 mėnesių laisvės atėmimo bausmę (metų pabaigoje) reikėjo atlikti mažiau nei 1 proc. šia bausme nuteistųjų, 6–12 mėnesių – šiek tiek daugiau nei 2 proc. nuteistųjų. 2003–2004 m. tokių asmenų dalis padidėjo iki atitinkamai 3–4 proc. ir 5–6 proc. Galima tik kelti hipotezę (ją patikrinti reikėtų atskiru empiriniu tyrimu), kad tokias tendencijas lėmė naujajame BK numatyti papildomi apribojimai taikyti laisvės atėmimo bausmę, galbūt ir arešto bausmės atsiradimas. Kitaip tariant, Lietuvoje priimant tam tikrus sprendimus, būtina atsižvelgti, jog baudžiamasis politinis kontekstas (*žr. pirmąjį šio straipsnio skyrių*) verčia ieškoti būdų, kaip galėtų būti trumpinama laisvės atėmimo bausmės trukmė.

Aktualūs baudžiamosios politikos uždaviniai Lietuvoje yra susiję ne su pasirinkimu tarp trumpalaikio įkalinimo ir kitų alternatyvų (kaip yra daugelyje Vakarų Europos šalių), bet pirmiausia tarp ilgalaikio ir trumpalaikio įkalinimo. Baudimo praktikos Lietuvoje analizė rodo, kad naujajame BK numatytos alternatyvios bausmės (pirmiausia – bauda ir laisvės apribojimas) pakeitė ne realią laisvės atėmimo bausmę, bet jos vykdymo atidėjimo alternatyvą,⁵⁸ o viešųjų darbų bausmė (greičiausiai – dėl trūkstamos jos vykdymo infrastruktūros) taikoma vis rečiau – 2008 m. buvo pritaikyta tik 261 atveju (1,8 proc. visų paskirtų bausmių).

⁵⁸ Sakalauskas G. Įkalinimas Lietuvoje: praktika ir prasmė // Sociologija. Mintis ir veiksmas, 2007, Nr. 2 (20), p. 122 ir toliau.

4 lentelė. Nuteistųjų realia laisvės atėmimo bausme (ir areštu) struktūra pagal teismo paskirtos laisvės atėmimo bausmės trukmę Lietuvoje 1997-2008 m. (kiekvienų metų pabaigoje) absoliučiais skaičiais ir procentais⁵⁹

Metai	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
<i>Ikalintųjų iš viso</i>												
Bausmės trukmė	10 364	11 983	12 205	7 601	9 755	9 414	6 701*	6 841*	7 010*	7 082*	6 911*	7 022*
3-6 mėn.	93	88	133	168	278	207	188**	285**	294**	252**	230**	253**
Proc.	0,9	0,7	1,1	2,2	2,8	2,2	2,8	4,2	4,2	3,6	3,3	3,6
6-12 mėn.	294	248	236	249	562	386	368	433	477	427	370	323
Proc.	2,7	2,1	1,9	3,3	5,8	4,1	5,5	6,3	6,8	6	5,4	4,6
1-3 metai	3 317	3 416	3 258	2 062	3 236	2 801	2 094	2 239	2 335	2 273	2 143	2 140
Proc.	30,0	28,5	26,7	27,1	33,2	29,8	31,3	32,7	33,3	32,1	31	30,5
3-5 metai	3 464	3 903	3 971	1 829	2 078	2 237	1 609	1 531	1 484	1 528	1 532	1 534
Proc.	31,3	32,6	32,5	24,1	21,3	23,8	24	22,4	21,2	21,6	22,2	21,8
5-10 metų	3 087	3 486	3 681	2 363	2 545	2 724	1 597	1 465	1 492	1 570	1 563	1 619
Proc.	27,9	29,1	30,2	31,1	26,1	28,9	23,8	21,4	21,3	22,2	22,6	23,1
10-15 metų	747	769	835	747	802	767	612	648	691	772	782	838
Proc.	6,8	6,4	6,9	9,8	8,2	8,1	9,1	9,5	9,9	10,9	11,3	11,9
15-20 metų	6	15	29	112	169	199	139	143	136	154	178	194
Proc.	0,1	0,1	0,2	1,5	1,7	2,1	2,1	2,1	1,9	2,2	2,6	2,8
20-25 metai	2	2	1	3	8	9	12	12	9	10	13	13
Proc.	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,2	0,2	0,1	0,1	0,2	0,2
Iki gyvos galvos	34	56	61	68	77	84	82	85	92	96	100	108
Proc.	0,3	0,5	0,5	0,9	0,8	0,9	1,2	1,2	1,3	1,4	1,4	1,5

* Kartu su arešto bausme.

** Šiuo atveju nuo 5 d. iki 6 mėn., nes arešto bausmė, kuri čia taip pat įskaičiuota, gali būti paskirta nuo 5 iki 90 dienų.

Taip pat reikėtų atkreipti dėmesį ir į kitus du svarbius teorinius ir praktinius aspektus. Pirmiausia, kad arešto nuobaudą numato ir Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodeksas (toliau vadinama – ATPK): „*Administracinis areštas nustatomas ir skiriamas tik išimtiniais atvejais už atskirų rūšių*

⁵⁹ Parengta pagal Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Informacinių sistemų ir projektų skyriaus Nuteistųjų laisvės atėmimu ir areštu skaičiaus, sudėties (pagal padarytą nusikaltimą, amžių, bausmės terminą ir kt.) ir jų kaitos suvestines 2004–2008 m. Žr. taip pat šio straipsnio 14-ą išnašą.

administracinius teisės pažeidimus iki trisdešimties parų. Administracinį areštą skiria rajono (miesto) apylinkės teismas (apylinkės teismo teisėjas). Administracinis areštas negali būti skiriamas nėščioms moterims, moterims, turinčioms vaikų iki dvylikos metų amžiaus, asmenims, kuriems nesukako aštuoniolika metų, pirmos ir antros grupių invalidams“ (ATPK 29 str. 1 ir 2 d.). Atrodytų, kad jeigu už administracinius teisės pažeidimus numatoma arešto nuobauda, tai ji tuo labiau turėtų būti atitinkama forma numatoma ir už nusikalstamas veikas. Be to, Europos žmogaus teisių teismo požiūriu, ATPK numatytas administracinis areštas savo pobūdžiu yra kriminalinė bausmė, o ne administracinė nuobauda.⁶⁰

Antras svarbus aspektas yra tas, kad į areštą gali būti pakeistos viešųjų darbų (BK 46 str. 7 d.), baudos (BK 47 str. 7 d.) ir laisvės apribojimo (BK 48 str. 10 d.) bausmės, kurias nuteistasis vengia atlikti. Nors toks šių bausmių keitimas į arešto bausmę iš esmės turėtų būti daromas tik kraštutiniu atveju, tačiau atsižvelgiant į arešto bausmės vykdymo ypatumus (palyginus su laisvės atėmimo bausme), manytina, kad kiekvienu atveju šias bausmes keisti į arešto, o ne į laisvės atėmimo bausmę yra tikslingiau. Arešto bausmė vykdoma kamerų tipo patalpose – tai leidžia sumažinti nuteistųjų subkultūros įtaką, palyginus su įprasta laisvės atėmimo bausmės vykdymo forma pataisos įstaigose. Be to, svarbi ir jau minėta arešto atlikimo poilsio dienomis galimybė.

IŠVADOS

Apibendrinant galima konstatuoti tam tikrus svarbius dalykus ir padaryti tam tikras išvadas:

1. Arešto bausmė Lietuvos teismų praktikoje užėmė tam tikrą reikšmingą vietą – pastaraisiais metais jis sudaro 7–10 proc. visų paskirtų bausmių struktūroje.
2. Nors tarptautinės rekomendacijos siūlo vengti trumpalaikio įkalinimo, o dalies šalių Baudžiamieji kodeksai numato tam tikrus trumpalaikio įkalinimo apribojimus, daugelyje šalių jis taikomas palyginti dažnai.
3. Nuomonės dėl trumpalaikio įkalinimo poveikio, siekiant specialiosios bei bendrosios nusikalstamų veikų prevencijos, išsiskiria. Vis dėlto didesnė dalis tyrinėtojų laikosi nuomonės, jog trumpalaikis įkalinimas gali būti efektyvus tik nedidelei daliai nuteistųjų. Lietuvoje nėra atlikta jokių mums žinomų trumpalaikio įkalinimo poveikio nuteistiesiems ir jų socialinei aplinkai tyri-

⁶⁰ Judgment in the case of Balsytė-Lideikienė v. Lithuania (Application no. 72596/01), 4 November 2008. 60 paragrafas. Žr. taip pat šio straipsnio 13-ą išnašą.

mų, todėl apie šios bausmės efektyvumą sunku ką nors konkrečiau pasakyti. Atsižvelgiant į tai, kad arešto bausmė teismų praktikoje traktuojama kaip alternatyva laisvės atėmimui (nors tokia nuomonė diskutuotina ir netgi abejotina), taip pat į tai, kad Lietuvoje laisvės atėmimas taikomas palyginti dažnai, o jo trukmės vidurkis yra labai didelis, galima manyti, jog artimiausiu metu arešto bausmė turėtų išlikti Lietuvoje taikomų kriminalinių bausmių sistemoje. Būtų svarbu plėsti kitos perspektyvios bausmės – viešųjų darbų – vykdymo infrastruktūrą.

4. Arešto bausmės esmę sudaro laisvės atėmimas, todėl tikslinga numatyti papildomus apribojimus šios bausmės taikymui už baudžiamuosius nusižengimus – už juos ji turėtų būti taikoma tik išimtiniais atvejais (analogiškai, kaip ir apribojimai laisvės atėmimo bausmės taikymui už nusikaltimus pagal BK 55 str.), taip pat apriboti jos taikymo galimybes nepilnamečiams (kaip ir BK 91 str. 3 d.).

LITERATŪRA

I. Teisės aktai

1. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus 2007 m. gegužės 31 d. įsakymas Nr. V–147 Dėl susitarimų su nuteistaisiais dėl poilsio dienomis atliekamos arešto bausmės atlikimo sąlygų sudarymo taisyklių patvirtinimo (Žin., 2007, Nr. 64–2484).
2. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. Priimtas 2000 m. rugsėjo 26 d., įsigaliojo 2003 m. gegužės 1 d. (Nr. VIII–1968, Žin., 2000, Nr. 89–2741). Su vėlesniais pakeitimais ir papildymais.
3. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 20, 42, 63, 67, 68, 72, 75, 77, 82, 90, 91, 92, 95, 97, 128, 144, 148, 150, 178, 182, 194, 195, 201, 204, 205, 210, 211, 212, 220, 221, 222, 223, 230, 236, 246, 248, 260, 263, 287, 306 straipsnių pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 228-1 straipsniu įstatymas. Priimtas 2004 m. liepos 5 d., Nr. IX–2314 (Žin., 2004, Nr. 108–4030), įsigaliojo 2004 m. liepos 13 d.
4. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas. Priimtas 2002 m. birželio 27 d. įstatymu Nr. IX–994 (Žin., 2002, Nr. 73–3084). Su vėlesniais pakeitimais ir papildymais.
5. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas Dėl areštinių vidaus tvarkos taisyklių patvirtinimo. Priimtas 2003 m. birželio 18 d., Nr. 182 (Žin., 2003, Nr. 68–3095). Su vėlesniais pakeitimais ir papildymais.
6. Recommendation 1257 (1995) of the Parliamentary Assembly of the Council of Europe On the conditions of detention in Council of Europe member states. Prieiga per internetą: <<http://assembly.coe.int/Main.asp?link=/Documents/AdoptedText/ta95/EREC1257.htm>>. Lietuvių kalba žr. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Mokymo centro internetinį puslapį <http://www.kdmc.lt/teisės_aktai.htm>.
7. Recommendation No. R (99) 22 of the Committee of Ministers to member states Concerning prison overcrowding and prison population inflation, adopted by the Committee of Ministers on

30 September 1999 at the 681st meeting of the Ministers Deputies. Prieiga per internetą: <[http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_co-operation/prisons_and_alternatives/legal_instruments/Rec.R\(99\)22.asp](http://www.coe.int/t/e/legal_affairs/legal_co-operation/prisons_and_alternatives/legal_instruments/Rec.R(99)22.asp)>. Lietuvių kalba žr. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Mokymo centro internetinį puslapį <http://www.kdmc.lt/teises_aktai.htm>.

8. Recommendation Rec (2003) 22 of the Committee of Ministers to member states On conditional release (parole), adopted by the Committee of Ministers on 24 September 2003 at the 853rd meeting of the Ministers Deputies. Prieiga per internetą: <<https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=70103&BackColorInternet=9999CC&BackColorIntranet=FFBB55&BackColorLogged=FFAC75>>. Lietuvių kalba žr. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Mokymo centro internetinį puslapį <http://www.kdmc.lt/teises_aktai.htm>.

9. Resolution (73) 17 on the short-term treatment of adult offenders. Adopted by the Committee of Ministers on 13 April 1973 at the 220th meeting of the Ministers Deputies. Prieiga per internetą: <<https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.CmdBlobGet&InstranetImage=589345&SecMode=1&DocId=646548&Usage=2>>. Lietuvių kalba žr. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Mokymo centro internetinį puslapį <http://www.kdmc.lt/teises_aktai.htm>.

10. Schweizerisches Strafgesetzbuch, Prieiga per internetą: <http://www.admin.ch/ch/d/sr/311_0/index1.html>.

11. Užsienio valstybių baudžiamieji kodeksai Teisės instituto sudarytoje klasifikuotų nuorodų bazėje. Prieiga per internetą: <<http://www.teise.org/next.php?nr=59>>.

II. Mokslinė literatūra

12. *Ashworth A.* Strafzumessung in Europa // *Neue Kriminalpolitik*, 2000, Nr. 4, p. 21–25.

13. *Baumann J., Weber U., Mitsch W.* Strafrecht. Allgemeiner Teil. 10 Aufl. Bielefeld: Verlag Ernst und Verner Gieseking, 1995.

14. *Christie N.* Kriminalität ist eine unerschöpfliche Ressource // *Neue Kriminalpolitik*, 1998, Nr. 2, p. 6–8.

15. *Dermontas J.* Nuteistųjų alternatyvia laisvės atėmimo bausme reabilitacija // *Acta Paedagogica Vilnensia*, 2005, Nr. 15, p. 222–229.

16. *Dapšys A., Misiūnas J., Čaplinskas A.* Bausmės individualizavimo teisinės problemos. Teisės instituto mokslo tyrimai, 5 tomas. Vilnius: Teisės institutas, 2008.

17. *Dünkel F., Snacken S.* Strafvollzug in Europa // *Neue Kriminalpolitik*, 2000, Nr. 4, p. 31–37.

18. *Dünkel F., Rossner D.* Germany. In: Van Zyl Smit D., Dünkel F. (eds.) *Imprisonment Today and Tomorrow: International Perspectives on Prisoners' Rights and Prison Conditions*. The Hague: Kluwer Law International, 2001.

19. *Flügge C.* Freiheitsstrafe und Gefängnisssystem in Deutschland // *Juridica*, 2003, Nr. 1, p. 43–46. Prieiga per internetą: <http://www.juridica.ee/print_article_en.php?document=en/international/2003/1/65302.ART.0.pub.php>.

20. *Hough J. M., Allen R., Padel U.* (eds.) *Reshaping Probation and Prisons: The New Offender Management Framework*. Researching criminal justice series. Bristol, UK: Policy Press, 2006.
21. *Kalmthout van A. M.* *Alternative Sanctions in Europe: Their Counter-Productive Effects and Their Impact on Prison Conditions* // 3 *Tilburg Foreign L. Rev.* 1993–1994.
22. *Kühnrich B., Kania H.* *Attitudes Towards Punishment in the European Union. Results from the 2005 European Crime Survey (ECSS)*. Research Raport, 2005. Prieiga per internetą: <<http://www.europeansafetyobservatory.eu/doc/Punitiveness.pdf>>.
23. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis. Autorių kolektyvas (sudarytojas *Jonas Prapiestis*, mokslinis redaktorius *Gintaras Švedas*). Vilnius: TIC, 2004.
24. *Mahaworker M.* *Prison Management: Problems and Solutions*. Delhi: Kalpaz Publications, 2006.
25. *Malley P.* *Monetary Sanctions*. London: Routledge-Cavendish, 2007.
26. *Meier B. D.* *Strafrechtliche Sanktionen*. 2. Aufl. Berlin: Springer, 2006.
27. *Piesliakas V.* Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas ir naujos baudžiamosios politikos teisiniai pagrindai // *Jurisprudencija*, 2003, t. 45 (37), p. 8–16.
28. *Sakalauskas G.* Asmenų, kuriems apribota laisvė, teisės. Knygoje: Čepas A. (sudarytojas). *Žmogaus teisės Lietuvoje*. Vilnius, 2005, p. 266–289.
29. *Sakalauskas G.* Įkalinimas Lietuvoje: praktika ir prasmė // *Sociologija*. Mintis ir veiksmas, 2007, Nr. 2 (20), p. 121–133.
30. *Švedas G.* Baudžiamoji politika ir ją formuojantys veiksniai // *Teisė*, 2006, Nr. 59, p. 128–139.
31. *Švedas G.* Baudžiamosios politikos tendencijos Lietuvos Respublikoje 1995–2004 metais / *Teisė*, 2005, Nr. 56, p. 58–86.
32. *Tak P. J. P.* Netherlands Successfully Implements Community Service Orders. In: *Tonry M. H., Hatlestad K.* (eds). *Sentencing Reform in Overcrowded Times: A Comparative Perspective*. New York: Oxford University Press, 1997.
33. *Travis L. F., Simpson Beck V.* Probation, Parole, and Community Corrections: An International Perspective. In: *Shoham S. G., Beck O., Kett M.* *International Handbook of Penology and Criminal Justice*. Boca Raton, FL: CRC Press, 2008.
34. *Weigend T.* Sentencing and Punishment in Germany. In: *Tonry M. H., Frase R. S.* (eds.). *Sentencing and Sanctions in Western Countries*. Studies in crime and public policy. Oxford [England]: Oxford University Press, 2001.
35. *Weigend T.* Fines Reduce Use of Prison Sentences in Germany. In: *Tonry M. H., Hamilton K.* (eds). *Intermediate Sanctions in Overcrowded Times*. Boston: Northeastern University Press, 1995.

III. Teismų praktika

36. BVerfGE 28, 386.

37. Judgment in the case of Balsytė-Lideikienė v. Lithuania (Application no. 72596/01), 4 November 2008.

38. Klaipėdos apygardos teismas. Baudžiamoji byla Nr. 1A-299-106/2008.

39. Lietuvos Apeliacinis teismas. Baudžiamoji byla Nr. 1A-241/2007.

40. Šiaulių apygardos teismas. Baudžiamoji byla Nr. 1A-14-64/2009.

IV. Šaltiniai internete, periodinėje spaudoje ir statistika

41. Aiškinamasis raštas Nr. IXP–3519, 2004 05 06.

Prieiga per internetą: <http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=232779>.

42. Baigiama derinti policijos areštinių veiklos optimizavimo programa // Policijos departamento naujienos, 2009 03 31. Prieiga per internetą: <<http://www.policija.lt/index.php?id=5382>>.

43. *Baronaitė E.* Dienos už grotų savo noru – lyg pragaras // Lietuvos rytas, 2009 12 19, p. 10.

44. Bid to replace short prison terms, BBC Wednesday, 17 December 2008. Prieiga per internetą: <http://news.bbc.co.uk/2/hi/uk_news/scotland/tayside_and_central/7787681.stm>.

45. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Bausmių registro skyriaus Asmenų, laikomų Kalėjimų departamentui pavaldžiose įstaigose, suvestinė 1998–2009 m.

46. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Informacinių sistemų ir projektų skyriaus Nuteistųjų laisvės atėmimu ir areštu skaičiaus, sudėties (pagal padarytą nusikaltimą, amžių, bausmės terminą ir kt.) ir jų kaitos suvestines 2004–2008 m.

47. Kalėjimų departamento bei jam pavaldžių įstaigų ir valstybės įmonių 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008 metų veiklos pagrindiniai duomenys. Prieiga per internetą: <www.kalejimudepartamentas.lt>.

48. Kurze Freiheitsstrafe: <http://de.wikipedia.org/wiki/Kurze_Freiheitsstrafe>.

49. Nacionalinės teismų administracijos Administracinių teisės pažeidimų bylų nagrinėjimo ataskaita (I instancijos teismuose).

50. Nacionalinės teismų administracijos Baudžiamųjų bylų nagrinėjimo ataskaita Bausmių rūšys ir amnestijos taikymas (I instancijos teismuose).

51. Sanktionen: Bussen und bedingte Freiheitsstrafen dominieren. Medienmitteilung, Neuchâtel, 12. September 2005. Prieiga per internetą: <<http://www.bfs.admin.ch/bfs/portal/de/index/themen/19/22/press.Document.64785.pdf>>.

52. World Prison Brief. Prieiga per internetą: <<http://www.kcl.ac.uk/depsta/law/research/icps/worldbrief/>>.

Dr. Algimantas ČEPAS
Dr. Gintautas SAKALAUŠKAS
Law Institute

IS THE PENALTY OF ARREST MEANINGFUL?

Summary

The article is devoted to an analysis of the penalty of arrest established in the Penal Code of the Republic of Lithuania in order to reveal its essence, political context, practice of its application and the needs to retain it in the system of penalties. International recommendations propose minimizing application of penalties related to deprivation of liberty and, moreover, accentuate possible negative results of short-term imprisonment. However in a number of states short-term imprisonment (arrest) is being imposed quite often although there is a lack of empirical data either confirming or negating harmful consequences of arrest upon resocialization of the convicted. There are no researches of the aforementioned issues carried out in Lithuania, however systemic and penal-political analysis of the penalty of arrest leads to a supposition that the aforementioned penalty is capable to decrease application of deprivation of liberty in situations when imprisonment in general is being applied often. The authors formulate a position that alternative penalties and measures should predominate against arrest (short-term imprisonment), however the penalty of arrest (taking into account the personality of the sentenced) could be applied more often instead of the penalty of deprivation of liberty, especially while paying much more attention to possibilities to impose weekend-arrests.

Straipsnis redakcijai įteiktas 2009 m. gruodžio 4 d.